

PRAŠTANJE I POMIRENJE U SVJETLU UTJELOVLJENJA

STJEPAN BALOBAN

Sveučilište u Zagrebu

Katolički bogoslovni fakultet

Vlaška 38, pp 432

10001 Zagreb

Primljeno: 2 /2000.

Izlaganje na znanstvenom skupu

UDK 232.3

248.15

Sažetak

U tumačenju pojmova praštanje i pomirenje autor se u članku ograničava na jedan vid, tj. na to što može učiniti zajednica, prije svega kršćanska zajednica, u odnosu na opraštanje i pomirenje među kršćanima i ljudima općenito. Veliki doprinos buđenju svijesti opraštanja i pomirenja unutar Katoličke crkve dao je papa Ivan Pavao II.

Autor u prve dvije točke obrađuje tri snažne poruke Ivana Pavla II., koje su ujedno i središnje poruke u proslavi Jubilejske godine: »opraštam o i molimo za oprostjenje«, »pročišćenje povijesnog pamćenja« i »ispit savjesti pri kraju tisućljeća«.

U trećoj točki pokazuje se značenje i važnost kršćanske zajednice u stvaranju ozračja opraštanja i pomirenja između pojedinaca i zajednica. Donose se rezultati sociološkog istraživanja u Hrvatskoj koji mogu djelomično osvjetliti spremnost građana, posebno katolika, u Hrvatskoj za opraštanje i pomirenje. Završno se može ustvrditi da je o opraštanju i pomirenju potrebno razgovarati i raspravljati na svim razinama u Crkvi, a osobito u katehezi djece i mladih. Ključne riječi: opraštanje, pomirenje, Utjelovljenje, pročišćenje povijesnog pamćenja, ispit savjesti pri kraju tisućljeća.

0. UVOD

Praštanje i pomirenje pojmovi su koji se u životu suvremenog čovjeka često upotrebljavaju. Puno važnije je da su to pojmovi koji snažno određuju život čovjeka pojedinca, obitelji, manjih i većih zajednica, uključujući i državu. Stoga je razumljivo da se o tim pojmovima raspravlja na različite načine i s različitim gledišta: teološkog, filozofskog, psihološkog, pedagoškog, sociološkog i dr. Često se u raspravama, a posebno u govoru i razmišljanju, ti različiti načini i gledišta međusobno miješaju, što stvara dodatnu poteškoću.

Opraštanje i pomirenje su stvarnosti s kojima se svaki čovjek i svaki kršćanin u svojem životu susreće i s kojima ima puno problema. Oprostiti drugome i drugima i učiniti znak pomirenja često je dug i mukotrpan proces.

Ovo burno dvadeseto stoljeće, ispunjeno revolucijama, ratovima i nemirima različite vrste, stavilo je ozbiljno u pitanje moć ljudskog praštanja i pomirenja. Istina, nakon 2. svjetskog rata nastaje *Organizacija ujedinjenih naroda* i brojne druge svjetske i regionalne organizacije koje imaju za cilj pomirenje i mir među narodima¹. Brojni ratovi u

¹ *Povelja Ujedinjenih naroda* donesena je 26. lipnja 1945. u San Francisku. *Opća deklaracija o pravima čovjeka* donesena je 10. prosinca 1948. Deklaracija o ljudskim pravima usmjerila je brojne dokumente na regionalnoj i općoj razini. U drugoj polovici 20. stoljeća Katolička crkva izdala je brojne dokumente o zaštiti ljudskih prava koji imaju za cilj također pomirenje među ljudima i narodima. Većina tih dokumenata može se naći u: M. VALKOVIĆ (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve, Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Biblioteka Koncil 3, KS, Zagreb 1991.

svijetu, a i hrvatski domovinski rat i rat u Bosni i Hercegovini, kao i onaj na Kosovu, stavljaju pred suvremenog čovjeka mnoga pitanja o tome kako oprostiti i što konkretno učiniti da bi se došlo do pomirenja među ljudima i među narodima. Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini bio je povodom da se posljednjih godina i u Hrvatskoj na više mjesta i na različite načine raspravljalo o opraštanju i pomirenju, bilo da je riječ o posebnim skupovima ili o publikacijama². To je tema koja je posebno važna za nas koji još uvijek živimo i borimo se s posljedicama nametnutog nam rata. Ta je tema posebno aktualna za kršćane, a osobito za svećenike, redovnike i redovnice od kojih se očekuje da prednjače u opraštanju i pomirenju.

Opraštanje i pomirenje jedna je od važnijih, ako ne i središnja, tema proslave Velikog jubileja rođenja Isusa Krista. U *Apostolskom pismu o pripremi Jubileja godine 2000.* papa Ivan Pavao II., citirajući 2. vatikanski koncil, naglašava: »Utjelovljenjem se, naime, Sin Božji na neki način sjedinio sa svakim čovjekom. Radio je ljudskim rukama, razmišljao ljudskim umom, odlučivao ljudskom voljom, ljubio ljudskim srcem. Rođen od Djevice Marije, postao je uistinu jedan od nas, u svemu nama sličan osim u grijehu«³. Jubilejsko vrijeme, ističe Ivan Pavao II. u *Buli najave Velikog jubileja*, potiče čovjeka na obraćenje i na pokoru, »početak i put njegove obnove i uvjet da ponovno zadobije ono što svojim vlastitim silama ne bi mogao postići: prijateljstvo s Bogom«⁴. Proslava *Velikog jubileja 2000. godine* idealno je vrijeme da se u *svjetlu Utjelovljenja* raspravlja i osobito razmišlja o opraštanju i pomirenju.

Budući da je opraštanje i pomirenje po sebi kompleksno, a u tumačenju se značenja često miješaju⁵, u ovom izlaganju želimo se ograničiti na jedan vid opraštanja i pomirenja o kojemu se u teologiji i općenito u Katoličkoj crkvi rijetko govori. Riječ je, naime, o tome što može učiniti zajednica, prije svega vjerska zajednica, u odnosu na opraštanje i pomirenje između kršćana i općenito između ljudi. Veliki, do sada u crkvenoj javnosti i teologiji nedovoljno vrednovan, doprinos buđenju svijesti o opraštanju i pomirenju u odnosu na Katoličku crkvu i kršćane kao čla-

nove Crkve dao je papa Ivan Pavao II.⁶ Taj doprinos sadašnjeg pape je to veći ako se ima na umu da se tijekom stoljeća u Katoličkoj crkvi gotovo izgubio osjećaj za priznavanjem pogrešaka koje su učinili kršćani katolici kao članovi Crkve.

Misao pape Ivana Pavla II. o opraštanju i pomirenju može se svesti na dvije točke: 1. opraštamo i tražimo da nam oprostite; 2. pročišćenje povijesnog pamćenja i ispit savjesti pri kraju tisućljeća. To su ujedno prva dva poglavlja ovog članka. Treća točka raspravlja o tome može li kršćanska zajednica pomoći čovjeku u opraštanju i pomirenju.

1. OPRAŠTAMO I TRAŽIMO DA NAM OPROSTITUTE

Misao »opraštam i tražimo oprostjenje«, koja će na neki način obilježiti pontifikat pape Ivana Pavla II., prvi je upotrijebio papa

- 2 Navodimo dvije značajne publikacije: B. VULETA (ur.), *Praštanje. Zbornik radova sa znanstvenog simpozija*, Vijeće za pravdu, mir i skrb za sve stvoreno i dr., Split-Sinj 1995; F. PRCELA (Hg./priredio), *Dijalog. Auf dem Weg zur Wahrheit und zum Glauben. Na putu do istine i vjere*, Nakladni zavod Globus- Zagreb; Matthias-Grünwald Verlag – Mainz; Hrvatska dominikanska provincija, Zagreb 1996.
- 3 IVAN PAVAO II., *Tertio millennio adveniente. Nadolaskom trećeg tisućljeća*. Apostolsko pismo o pripremi Jubileja godine 2000., Dokumenti 101, KS, Zagreb 1994, br. 4, str. 9, bilj 3., gdje se citira Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes*, br. 22.
- 4 IVAN PAVAO II., *Otaštvo Utjelovljenja. Incarnationis mysterium*. Bula najave Velikog jubileja 2000. godine, Dokumenti 116, KS, Zagreb 1999, br. 2, str. 7.
- 5 O samim pojmovima i njihovu sadržaju usp. N. ŠIMAC, *Oproštenje i pomirenje, istina i pravda*. Svjetla i sjene oko diptiha, u: »Crkva u svijetu« 34(1999)4, 395-418.
- 6 Navodimo ovdje dvije knjige koje, svaka na svoj način, prikazuju tekstove i djelovanje pape Ivana Pavla II. u odnosu na opraštanje i traženje oprostjenja u ime Katoličke crkve. Bez obzira na interpretaciju autora s kojom se i ne treba u svemu slagati, vrijedan je pokušaj donošenja i obrazloženja važnih tekstova Ivana Pavla II. u odnosu na opraštanje, čišćenje povijesnog sjećanja i ispit savjesti pri kraju tisućljeća. GIOVANNI PAOLO II, *Non temiamo la verità. Le colpe degli uomini e della Chiesa*, Piemme, Casale Monferrato 1995; L. ACCATTOLI, *Quando il papa chiede perdono. Tutti i mea culpa di Giovanni Paolo II*, Arnoldo

Pavao VI. za vrijeme 2. vatikanskog koncila i to u kontekstu ekumenskih nastojanja. Tri mjeseca nakon što je izabran za papu, Pavao VI. se 23. rujna 1963. u bazilici sv. Petra u Rimu obratio predstavnicima odijeljenih kršćanskih crkava koji su bili pozvani na 2. vatikanski koncil. Ako je koja krivnja za razdjeljenje između kršćanskih crkava na našoj strani, kazao je papa Pavao VI., »mi tražimo ponizno od Boga oprostjenje i molimo također oprostjenje od braće koji se osjećaju od nas povrijeđeni«⁷. Dvadeset dana nakon toga Pavao VI. je, primivši u privatnoj biblioteci delegate promatrače na Koncilu, protumačio svoju izjavu. Mi smo se usudili, rekao je Pavao VI., »u našem govoru od 29. rujna, uteći se prije svega kršćanskom obraćenju; međusobnom, ako je moguće« *Veniam damus petimusque vicissim* (Opraštamo i tražimo međusobno oprostjenje)⁸.

Ta molba odijeljenoj braći za oprostjenje sa strane pape Pavla VI. utjecala je svakako na pripremu koncilskog dokumenta o ekumenizmu »Unitatis redintegratio«. Središnji koncilski tekst koji govori o priznanju grijeha od strane Katoličke crkve i o traženju oprostjenja u odnosu na odijeljenu braću, a na koji se u ekumenskim razgovorima često poziva Ivan Pavao II., je Dekret o ekumenizmu »Unitatis redintegratio« broj 7. Svjedočanstvo »svetog Ivana vrijedi i za grijeha protiv jedinstva: 'Reknemo li da nismo zgriješili, pravimo ga lašcem, i riječi njegove nema u nama' (1 Iv 1,10). Stoga poniznom molitvom zatražimo oprostjenje od Boga i od rastavljene braće, kao što i mi otpuštamo našim dužnicima«⁹.

Tako je ideja opraštanja i traženja oprostjenja u Katoličkoj crkvi dobila svoje legitimno mjesto u postkoncilskoj Crkvi. Papa Ivan Pavao II. je tu ideju konkretizirao u odnosu na pojedine ljude i događaje iz prošlosti Katoličke crkve. Brojni su tekstovi u kojima Ivan Pavao II. priznaje povijesne pogreške koje su učinili članovi Crkve i za koje moli oprostjenje¹⁰. Tako Papa na ovaj ili onaj način traži oprostjenje za krivnje kršćana, sinova Crkve iz prošlosti: križarske ratove, trgovinu robljem, reviziju slučaja Galilej, nepravde učinjene nekatolicima¹¹, krivnju Crkve u odnosu na Židove¹², Lutera, Husa, Kalvina,

Zwinglija, Islam, zapostavljanje žene u Crkvi, odgovornost kršćana nasuprot zlima našega vremena i drugo¹³.

To su tekstovi koji su naišli na pozitivan odjek u društvenoj javnosti i među odijeljenim kršćanima kao i predstavnicima različitih drugih religija.

Činjenica je da sadašnji papa inzistira na opraštanju i na tome da se članovi Crkve pokaju za nepravde učinjene u prošlosti. To stvara i u Crkvi i u svijetu pozitivno ozračje u odnosu na praštanje i pomirenje. Postavlja se pitanje: zašto Papa toliko, često i mimo onoga što je trenutno prevladavajuće u Crkvi, poziva na opraštanje u vlastitim redovima? Odgovor treba potražiti i u tome da je to Papa koji dolazi iz Poljske. Sljedeći događaj može barem malo osvijetliti zašto je ideja »oprostiti

Mondadori Editore, Milano 1997. Potonja knjiga je objavljena i u njemačkom izdanju pod naslovom: L. ACCATTOLI, *Wenn der Papst um Vergebung bittet. Alle »mea culpa« von Papst Johannes Paulus II.*, Tyrolia, Innsbruck 1999.

7 L. ACCATTOLI, *Quando il papa chiede il perdono...*, str. 31, bilj. 21, *Il Concilio Vaticano II*, cit., sv. 3, str. 60.

8 *Isto*, str. 31, bilj. 22, *Ibid.*, str. 149. Zanimljivo je da Pavao VI. ovdje citira pjesnika Horacija.

9 Dekret »Unitatis Redintegratio« o ekumenizmu, u: DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dokumentni*. Latinski i hrvatski. KS, Zagreb 1970, br. 7, str. 219.

10 Knjiga L. ACCATTOLI, *Quando il papa chiede il perdono...* donosi 94 teksta u kojima papa Ivan Pavao II. priznaje povijesne pogreške članova Crkve. U 25 tekstova upotrebljava se izraz »molim za oprostjenje« ili neki drugi izraz ovome sličan.

11 U Košicama, Slovačka, 2. srpnja 1995. Ivan Pavao II. kaže: »Danas, ja, Papa rimske Crkve, u ime svih katolika molim oprostjenje za nepravde nanesene nekatolicima tijekom burne povijesti ovih naroda; u isto vrijeme jamčim oprostjenje sa strane Katoličke crkve za sve zlo koje su podnijeli njezini sinovi«, GIOVANNI PAOLO II, *Non temiamo la verità...* str. 104.

12 Brojni su tekstovi Ivana Pavla II. u odnosu na Židove. Usp. osobito PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA – POVJERENSTVO SVETE STOLICE ZA RELIGIJSKE ODNOSI SA ŽIDOVSTVOM, »Sjećamo se: razmišljamo o Shoahu«, u: *Prilog Biltenu IKA – Vijesti* od 19. 3. 1998, str. IV-V. Na hrvatskom jeziku usp. N. ŠIMAC, *Katolici i Židovi: od antijudaizma do kajanja i pomirenja*, u: »Crkva u svijetu« 34 (1999)3, 362-373.

13 Drugi dio knjige L. ACCATTOLI, *Quando il papa chiede il perdono...*, str. 75-190. iscrpno prikazuje pojedine Papine izjave o opraštanju i traženju oprostjenja. Usp. također: GIOVANNI PAOLO II, *Non temiamo la verità...*

i moliti za oprostjenje« jedna od središnjih u pontifikatu Ivana Pavla II.

Krajem 2. vatikanskog koncila, a povodom tisućite obljetnice pokrštenja Poljske, poljski biskupi su 18. studenog 1965. uputili njemačkim biskupima pismo – poziv na obostrano opraštanje s obzirom na povijest obaju naroda i osobito s obzirom na strahote Hitlerove okupacije Poljske u 2. svjetskom ratu: uništenje šest milijuna poljskih građana većinom porijeklom Židova; dvije tisuće svećenika i 5 biskupa su ubijeni u koncentracijskim logorima, stotine svećenika i deseci tisuća građana su ubijeni već na početku rata. Poljski biskupi pozivaju na dijalog i oprostjenje završavajući rečenicom: opraštamo i molimo za oprostjenje¹⁴. Dok su njemački biskupi s radošću primili poziv na dijalog i na opraštanje, poljski biskupi su sljedećih godina doživljavali velike neugodnosti od strane komunističkog sustava u Poljskoj, koji ih je optuživao osobito zbog rečenice »opraštam i molimo za oprostjenje«. Među poljskim biskupima koji su i javno u poljskoj javnosti branili dijalog sa njemačkim biskupima bio je i nadbiskup Wojtyła. Proces pomirenja između dva episkopata, poljskog i njemačkog, završio je posjetom poljskih biskupa njemačkim biskupima u rujnu 1978. godine, a u listopada je Wojtyła bio izabran za papu¹⁵.

Ovdje je i odgovor na pitanje zašto je »opraštanje i moliti za opraštanje« na neki način postalo moto Papinog prijedloga za proslavu kraja tisućljeća, već od Biskupske sinode za Europu 1991. godine, preko najave proslave Velikog jubileja, do poziva na mir u Hrvatskoj i osobito Bosni i Hercegovini.

Nakon što Papa nije mogao u rujnu 1994. godine posjetiti Sarajevo, u propovijedi koju je trebao održati u Sarajevu a pročitao ju je u Castel Gandolfu 8. rujna 1994., Papa se poziva na primjer poljskih i njemačkih biskupa pri kraju Drugoga vatikanskog koncila: »Ljudska povijest, povijest naroda i nacija, puna je uzajamne mržnje i nepravde. Kako je bila važna povijesna izjava poljskih biskupa njihovoj subraći, njemačkim biskupima, na završetku Drugog vatikanskog sabora – 'opraštam i tražimo da nam oprostite'! Ako se u onom dijelu Europe mogao uspostaviti mir, čini se da se to dogodilo upravo zahva-

ljujući stavu koji je jasno izražen tim riječima. Danas želimo moliti da se ponovi slična gesta: 'opraštam i tražimo oprostjenje' za našu braću na Balkanu!... Oprostiti ne znači zaboraviti. Ako je sjećanje zakon povijesti, oprostjenje je snaga Božja, snaga Krista koji djeluje u događajima ljudi i naroda«¹⁶.

Iz ovog konteksta lakše nam je razumjeti Papine riječi izgovorene u zagrebačkoj katedrali 10. rujna 1994. godine: »Pred vama je, predragi svećenici i redovnici, težak zadatak – pomiriti ljude s Bogom i čovjeka s čovjekom. To je vaša hitna dužnost, poglavito u sadašnjem teškom trenutku«¹⁷. obraćajući se posebno svećenicima, Papa kaže: »Gledajući u vas, na sakrament ispovijedi koji podjeljujete i, posebno, slijedeći vaš velikodušan primjer, neka vaš narod smogne snage da oprost i, kad je potrebno, da traži oprostjenje«¹⁸.

2. PROČIŠĆENJE POVIJESNOG PAMĆENJA I ISPJT SAVJESTI PRI KRAJU TISUĆLJEĆA

Pojam »čišćenje povijesnog pamćenja« Ivan Pavao II. prvi put upotrebljava 31. svibnja 1980. na ekumenskom susretu u Parizu. Prije svega, kaže Papa, »i u dinamici kretanja prema jedinstvu, potrebno je pročitati naše osobno i skupno pamćenje od prisjećanja na sukobe, nepravde, mržnje iz prošlosti«¹⁹. Da bi se pročistila memorija, potrebno je priznati vlastite krivice i grijeh. Na ekumenskom susretu u Beču, 11. rujna 1983., Papa kaže: »Krivice kojima su se kršćani stvarno uprljali ne smiju se negirati«²⁰. Samo opra-

¹⁴ Usp. L. ACCATTOLI, *Quando il papa chiede perdono...*, str. 50.

¹⁵ Usp. isto, str. 49-51.

¹⁶ Isto, str. 50-51.

¹⁷ PAPA IVAN PAVAO II., *Govori u Hrvatskoj (10. i 11. rujna 1994.)*, Dokumenti 100, KS, Zagreb 1994, str. 14.

¹⁸ Isto.

¹⁹ L. ACCATTOLI, *Quando il papa chiede perdono...*, str. 84. Riječ je o pročišćenju osobne i zajedničke memorije. Potrebno je u hrvatskom jeziku pronaći, jezično i sadržajno, odgovarajući izraz. Čini se da je uz uobičajeni izraz »pročišćenje povijesnog pamćenja« veoma prikladan izraz »pročišćenje povijesnog spomena« ili »pročišćenje spomena«. Važno je da odabrani izraz bude razumljiv.

²⁰ Isto, str. 85.

štanje može stvarno pročitati povijesno pamćenje od krivica koje su priznate. Stoga na otvaranju Posebne biskupske sinode za Europu 1991. godine u bazilici sv. Petra u Vatikanu Papa poziva na trajno opraštanje: »Na kraju ovog burnog stoljeća čini se da dobiva na važnosti Petrovo pitanje – Koliko puta moram oprostiti? Moramo opraštati uvijek, prisjećajući se da smo mi sami potrebni opraštanja. Nama samima se treba puno više opraštati nego što mi trebamo drugima opraštati«²¹.

U procesu opraštanja bitno mjesto zauzimaju *istina i ljubav*. Upravo one traže od nas da priznamo stvarne činjenice i da se oraspoložimo za opraštanje i priznavanje nanese krivice. Istina i ljubav ne dopuštaju da se zatvorimo u predrasude i da upućujemo neutemeljene optužbe u odnosu na druge. Tako možemo lakše shvatiti stvarnu poziciju drugoga, a suprotnosti se rješavaju u iskrenom dijalogu pod vodstvom Duha Svetoga.²²

Jedan od posebnih znakova jubilejskog slavlja je, piše Papa u Buli najave Velikog jubileja 2000. godine »znak *pročišćenja pamćenja*: on od svih vjernika zahtijeva hrabri čin poniznosti, naime priznavanje propusta koje su počinili oni koji su nosili ili nose kršćansko ime«²³. To je potrebno zbog toga što su se u prošlosti dogodile nepravde za koje snose krivnju članovi Crkve. Neće nedostajati ljudi, kaže Papa, »koji mogu bez predrasuda priznati da je i prošla i sadašnja povijest zabilježila i često bilježi događaje isključivanja, nepravdi i progonstva za koje su odgovorni sinovi Crkve«²⁴. Tek nakon što smo priznali krivnju i za nju se pokajali moguće je pročišćenje pamćenja.

Uz poziv na pročišćenje pamćenja blisko je povezan Papin poziv na *ispit savjesti* pri kraju tisućljeća koji Papa predlaže na izvanrednom konzistoriju kardinala u proljeće 1994. godine.²⁵ Ta ideja ispita savjesti sazrijevala je na neki način od 1991. godine, a prvi je put Papa javno spominje 1993. godine u jednom intervjuu: »Sigurno se na kraju ovog drugog tisućljeća mora učiniti ispit savjesti – gdje smo, kamo nas je Krist doveo, gdje smo se udaljili od evanđelja«²⁶. U tom kontekstu veoma su važni brojevi 33 i 34 Apostolskog pisma o pripremi Jubileja 2000. godine u kojima kaže da Crkva neće moći »prijeći prag novog tisućljeća a da ne potiče

svoje sinove da se u pokori čiste od grešaka, nevjernosti, nedosljednosti, zakašnjenja. Priznati jučerašnje propuste čin je iskrenosti i hrabrosti. On nam pomaže učvrstiti svoju vjeru, čini nas opreznima i spremnima da se susretnemo s kušnjama i poteškoćama današnjice«²⁷. Približavanje »kraja drugog tisućljeća sve nas potiče na ispit savjesti i primjerene ekumenske inicijative«²⁸.

Posebno poziva europske narode na »ozbiljno *ispitivanje savjesti*, u priznavanju krivica i pogrešaka povijesno učinjenih, na ekonomskom i političkom polju, u odnosu na narode čija su prava imperijalizmi, kako prošlog tako i ovog stoljeća, sustavno gazili«²⁹.

3. KRŠĆANSKA ZAJEDNICA POMAŽE ČOVJECU U PRAŠTANJU I POMIRENJU?

Zašto papa Ivan Pavao II. tako intenzivno poziva na »ispit savjesti pri kraju tisućljeća« i osobito na »opraštanje i traženje oprostjenja«? Obično se navode dva razloga. Prvi je ekumenski razlog, jer se ozbiljnije približavanje odijeljenih Crkava može očekivati tek nakon što je pročišćena povijesna memorija odnosno učinjeno opraštanje. Drugi je razlog vezan uz novu evangelizaciju. Vjerodostojnost i uspjeh prenošenja evanđelja danas, prema Papi, ovisi velikim dijelom o spremnosti

21 *Isto*.

22 Usp. *Govor Ivana Pavla II. na zatvaranju Posebne sinode za Europu 1991. godine*, 7. 12. 1991. u: *isto*, str. 85-86.

23 IVAN PAVAO II., *Otajstvo Utjelovljenja. Incarnationis mysterium...*, br. 11, str. 21.

24 *Isto*, br. 11, str. 23.

25 »Promemoria di Giovanni Paolo II al V concistoro straordinario. Il grande giubileo dell'anno 2000«, u: *Il Regno. Quindicinale di attualità e documenti* 34(1994)15, 449-454.

26 L. ACCATTOLI, *Quando il papa chiede perdono...*, str. 52, bilj. 59; »Intervista a Jas Gawronski«, u »La Stampa«, 2 novembre 1993.

27 IVAN PAVAO II., *Tertio millennio adveniente...*, br. 33, str. 40.

28 *Isto*, br. 34, str. 41.

29 *Isto*, br. 27, str. 35. Prema »Kalendaru Svete godine 2000« od 21. svibnja 1998. godine, 8. ožujka, na Pepelnicu 2000. godine predviđen je »pokajnički čin« i traženje oprostjenja. Tim svečanom činom Papa bi trebao na početku korizme u godini Jubileja još jedanput dati važnost čišćenju povijesnog pamćenja putem obraćenja i pomirenja koje dolazi sa samog vrha Katoličke crkve.

Crkve priznati i pokajati se za pogreške i grijeh iz prošlosti i sadašnjosti. S obzirom na prošlost traži se pokajanje u odnosu na nedjela i krivice koje su počinile osobe, članovi Crkve. Za to je potrebna svijest o zajedničkom ispitu savjesti. Ne priznavanje »krivice Crkve kao takve« za prošle grijeh, nego »buđenje svijesti Crkve kao takve« o grijesima koje su u njezinu krilu, počinili sinovi Crkve, kako to obično navodi Ivan Pavao II.³⁰

Treći razlog zbog čega Papa poziva na opraštanje i na pročišćenje povijesnog pamćenja, a koji se obično ne navodi, povezan je s našom temom praštanja i pomirenja.

Papini pozivi i apeli za »opraštanjem i traženjem oprostjenja« su znakovi koji dolaze s vrha Katoličke crkve. To su, drugim riječima, pozivi da se u cijeloj Crkvi, u svim kršćanskim zajednicama »oprašta i moli za oprostjenje«. Tako se postupno u Crkvi stvara ozračje koje »pogoduje opraštanju i pomirenju«.

Ovdje je opravdano pitanje, koliko je to »ozračje opraštanja i pomirenja« stvarno prisutno u svim dijelovima Crkve: u biskupijama, u župama, u redovničkim zajednicama, u kršćanskim obiteljima, u sredinama gdje žive i rade kršćani?

Koliko su biskupi u svojim biskupijama, svećenici na župama i u drugim službama, redovnici i redovnice u svojim redovničkim zajednicama spremni »opraštati i tražiti oprostjenje« za prošle i sadašnje postupke i propuste? Koliko zapravo kršćaninu pojedincu pomaže njegova zajednica da on kao pojedinac lakše oprosti drugome i drugima? Ili ta zajednica i dalje drži da je opraštanje pitanje odnosa čovjeka pojedinca i njegova Boga i da se sve može riješiti u sakramentu pomire-

nja? Papa Ivan Pavao II. već 20 godina šalje znak i stvara ozračje opraštanja i pomirenja.

Godina Velikog jubileja je prigoda da se to ozračje »opraštanja i pomirenja« širi u kršćanske zajednice, a preko njih i u živote pojedinaca.

Veoma je važno njegovati ozračje opraštanja i pomirenja u župi, osobito na župskom i školskom vjeronauku. Današnji čovjek cijeni onoga i one koji su kadri priznati vlastitu pogrešku i za nju tražiti oprostjenje. Prošlo je vrijeme »nepogrešivih« i »nepogrešivosti«.

Katehiste i katehete mogu stvaranjem ozračja oprostjenja i pomirenja u školi dati svoj nezamjenjivi doprinos u odgoju djeteta i djevojke i mladića. Stoga je potrebno u katehezi pronaći što više prostora za teme koje stvaraju ozračje opraštanja i pomirenja i to na temelju kršćanske vjere u svjetlu Utjelovljenja.

Postavlja se pitanje, koliko je čovjek u Hrvatskoj spreman na opraštanje i pomirenje i kakva je njegova vjera u Utjelovljenje. Iz istraživanja Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagreba pod naslovom »Vjera i moral u Hrvatskoj«, koje je provedeno među općom populacijom i među studentima posebno, možemo doći do nekih rezultata koji mogu barem djelomično dati odgovor na postavljena pitanja.³¹ Dva pitanja iz istraživanja mogu se primijeniti na Utjelovljenje:

³⁰ Usp. *isto*, br. 33, str. 39-40.

³¹ Istraživanje pod vodstvom prof. dr. Marijana Valkovića provedeno je krajem 1997. i početkom 1998. godine na općoj populaciji, a u proljeće 1999. godine na studentskoj populaciji. Djelomično izvješće objavljeno je u: *Bogoslovska smotra* 68 (1998), br. 4. Sociološki relevantne podatke ovdje je obradio prof. Gordan Črpić, tajnik Centra za promicanje socijalnog nauka Crkve.

Koja od predloženih slika o Bogu Vam je najbliža?

		OPĆA POPULACIJA	STUDENTSKA POPULACIJA
1.	Bog je u Isusu postao čovjekom.	55,3	46,7
2.	Bog postoji, ali nikada nije postao čovjekom.	10,3	8,7
3.	Postoji vrhovni zakon i zakonodavac.	5,8	8,5
4.	Ne znam u što bih zapravo trebao vjerovati.	6,8	13,7
5.	Bog je stvorio svijet i prepustio ga prirodnim zakonima.	16,7	12,2
6.	Ne vjerujem niti u Boga niti u neku duhovnu silu ili zakon.	4,4	7,3

Vjerujete li:	OPĆA POPULACIJA					STUDENTSKA POPULACIJA				
	A	B	C	D	E	A	B	C	D	E
Da je Isus Krist čovjek i Bog.	5,6	5,4	14,4	21,0	53,0	13,3	9,3	16,3	29,1	31,5

A = Uopće ne vjerujem; B = Malo vjerujem; C = Vjerujem i ne vjerujem; D = Prilično vjerujem; E = Potpuno vjerujem

Za 55,3% građana Hrvatske i 46,8% studenata najbliža slika o Bogu je ona da je Bog u Isusu Kristu postao čovjekom.

U odgovoru na pitanje, koje se odnosi na vjeru, tj. vjeruju li da je Isus Krist čovjek

i Bog, 74% građana Hrvatske odgovara potvrdno. S tom se tvrdnjom također slaže 60,6% studenata.

Nadalje nas je zanimalo što misle samo oni ispitanici koji su se izjasnili kao katolici.

Samo katolici

Koja od predloženih slika o Bogu Vam je najbliža?

Koja od predloženih slika o Bogu Vam je najbliža?		OPĆA POPULACIJA	STUDENTSKA POPULACIJA
1.	Bog je u Isusu postao čovjekom.	59,7	54,4
2.	Bog postoji, ali nikada nije postao čovjekom.	9,8	9,0
3.	Postoji vrhovni zakon i zakonodavac.	5,0	6,6
4.	Ne znam u što bih zapravo trebao vjerovati.	5,4	11,7
5.	Bog je stvorio svijet i prepustio ga prirodnim zakonima.	17,6	13,2
6.	Ne vjerujem niti u Boga niti u neku duhovnu silu ili zakon.	1,8	2,0

Vjerujete li:

Vjerujete li:	OPĆA POPULACIJA					STUDENTSKA POPULACIJA				
	A	B	C	D	E	A	B	C	D	E
Da je Isus Krist čovjek i Bog.	2,6	4,2	13,7	22,0	57,2	5,7	7,2	16,8	33,5	36,3

A = Uopće ne vjerujem; B = Malo vjerujem; C = Vjerujem i ne vjerujem; D = Prilično vjerujem; E = Potpuno vjerujem

U odnosu na katolike ispitanike situacija je sljedeća: 59,7% građana katolika izjavilo je da im je najbliža slika Boga u Isusu Kristu, a 54,4% studenata složilo s tom tvrdnjom.

U odgovoru na pitanje vjeruju li da je Isus Krist čovjek i Bog: 79,2% građana i 70,2% studenata odgovorilo je potvrdno. Što se samih katolika ispitanika tiče, rezultat

istraživanja pokazuje da je u odnosu na sliku o Bogu i na vjerovanje u utjelovljenje razlika između građana i studenata manja.

Istraživanje se nije posebno bavilo fenomenom praštanja. No, bila su postavljena neka pitanja u odnosu na ratno i poratno stanje u Hrvatskoj. Za našu temu su zanimljivi neki od dobivenih odgovora.

	OPĆA POPULACIJA					STUDENTSKA POPULACIJA				
	A	B	C	D	E	A	B	C	D	E
I u ratu treba pružiti ruku pomirbe pripadnicima protivničke strane	9,7	8,8	23,6	32,9	24,4	6,4	11,2	26,9	39,9	14,9
Rat je završio i potrebno je da sve strane oprostite svojim neprijateljima	10,2	8,8	20,8	32,2	27,8	9,0	12,6	29,3	32,7	15,5

A = Uopće se ne slažem; B = Uglavnom se ne slažem; C = Niti se slažem niti se ne slažem; D = Uglavnom se slažem; E = Potpuno se slažem

Dobiveni rezultati pokazuju da su mlađi ljudi, tj. studenti, manje spremni oprostiti od općenito građana Hrvatske. Dok je 57,3% građana Hrvatske spremno i u ratu pružiti ruku pomirbe pripadnicima protivničke strane, to je spreman učiniti nešto manji postotak studenata – 54,8%. Ipak, raduje podatak da je velik broj građana Hrvatske spreman i u ratu na pomirenje.

Zanimljivi su dobiveni odgovori na pitanje je li nakon završetka rata potrebno da sve

strane oprostite svojim neprijateljima: 60% građana, a tek 48,2% studenata se slaže s tvrdnjom da je poslije rata potrebno oprostiti svojim neprijateljima.

Očekivati je bilo upravo suprotno, da će mlađi i obrazovaniji biti ujedno i spremniji na opraštanje i pomirenje.

Nas ovdje još zanima suodnos spremnosti na opraštanje i stav prema Utjelovljenju. Ima li stav prema Utjelovljenju nekakav utjecaj na stavove o praštanju?

I u ratu treba pružiti ruku pomirbe pripadnicima protivničke strane

	OPĆA POPULACIJA			STUDENTSKA POPULACIJA		
	A	B	C	A	B	C
Bog je u Isusu postao čovjekom.	17,7	24,3	58,0	17,7	29,3	53,0
Bog postoji, ali nikad nije postao čovjekom.	16,3	30,6	53,1	32,4	24,3	43,2
Postoji vrhovni zakon i zakonodavac.	15,1	32,1	52,8	13,5	21,6	64,9
Ne znam u što bih zapravo trebao vjerovati.	14,1	23,4	62,5	16,7	28,3	55,0
Bog je stvorio svijet i prepustio ga prirodnim zakonima.	26,4	17,0	56,6	15,1	28,3	56,6
Ne vjerujem niti u Boga niti u neku duhovnu silu ili zakon.	14,6	19,5	65,9	12,9	19,4	67,7

A = Pretežno se ne slažem; B = Ne znam, nisam siguran; C = Pretežno se slažem

Rezultati istraživanja pokazuju da stavovi o Utjelovljenju ne uključuju bitno različito poimanje, pristup i spremnost na opraštanje.

Možemo reći da se oni koji prihvaćaju da je Bog u Isusu postao čovjekom bitno ne

razlikuju u opraštanju od onih koji npr. ne vjeruju u Boga.

Ako je tome tako, a rezultati nas upućuju da jest, onda se trebamo zapitati koje značenje za vjernike ima činjenica Utjelovljenja i

Rat je završio i potrebno je da sve strane oprostite svojim neprijateljima

	OPĆA POPULACIJA			STUDENTSKA POPULACIJA		
	A	B	C	A	B	C
Bog je u Isusu postao čovjekom.	16,5	20,2	63,3	22,2	28,8	49,0
Bog postoji, ali nikad nije postao čovjekom.	20,4	27,6	52,0	32,4	16,2	51,4
Postoji vrhovni zakon i zakonodavac.	16,4	29,1	54,5	25,0	22,2	52,8
Ne znam u što bih zapravo trebao vjerovati.	25,0	17,2	57,8	16,9	30,5	52,5
Bog je stvorio svijet i prepustio ga prirodnim zakonima.	25,6	18,8	55,6	20,8	37,7	41,5
Ne vjerujem niti u Boga niti u neku duhovnu silu ili zakon.	14,6	19,5	65,9	12,9	41,9	45,2

A = Pretežno se ne slažem; **B** = Ne znam, nisam siguran; **C** = Pretežno se slažem

što za njih znači da je Bog u Isusu postao čovjekom. Koliko činjenica da je Bog postao čovjekom stvarno utječe na konkretni život čovjeka kršćanina u opraštanju i pomirenju? To se može tumačiti i tako da se činjenica Utjelovljenja prihvaća više na teoretskoj, katekizamskoj razini, a manje na osobnoj.

Ipak, treba reći da utjecaj kršćanstva nije zanemariv na našim prostorima. Stavovi naših ispitanika prilično su prožeti kršćanstvom i kršćanskim idejama. Vidimo da je većina naših građana spremna na opraštanje i pomirenje, i to čak i u ratnim uvjetima. To su temelji na kojima je moguće, ne bez velikog zalaganja i truda, ali ipak s velikom sigurnošću, graditi ozračje opraštanja i pomirenja.

Tu prije svega mislimo na potrebu jačeg povezivanja vjere, tj. činjenice Utjelovljenja, sa stvarnošću opraštanja.

Rezultati nam pokazuju da možemo optimistički odgovorno prihvatiti zadaću snažnijeg poticanja kršćanske zajednice da činjenicu Utjelovljenja prihvati kao snažno uporište za iskorak k onome drugome, pa i ukoliko je neprijatelj i ukoliko mu se ima što oprostiti. Zadaća koja je pred nama jest da kršćani budu kvasac koji neće dopustiti da se promijeni ono pozitivno kulturno i civilizacijsko dostignuće do kojega je došao cijeli narod, a koje

imamo upravo zahvaliti prisutnosti kršćanstva na ovim prostorima, ali i vjeri i svjedočanstvu mnogih kršćanki i kršćana koji su svojim životom uprisutnjivali kršćanski nauk u život zajednice i naroda u kojemu su živjeli i kojemu su po krštenju kao proroci i svjedoci bili poslani.

Kršćansko uvjerenje danas još više nego nekada treba biti osobno uvjerenje. Samo znanje, ukoliko se ne pretvori u osobno prihvaćanje, nema, kao što vidimo, snagu vjere koja bi značajnije isticala tako bitnu stvarnost kršćanstva kakva je ova o kojoj govorimo.

Da bi se ozračje opraštanja i pomirenja, koje tako znakovito potiče papa Ivan Pavao II., moglo proširiti i u Crkvi u Hrvatskoj, potrebno je i kod nas o temi opraštanja i pomirenja raspravljati, iznositi stavove, uvjerenja i argumente. Nažalost, takvih rasprava kod nas gotovo da nema, pa i utjecaj Crkve kao institucije na tom području nije dovoljno vidljiv.

Trebalo bi dakle razmišljati o tome kako znanje o Utjelovljenju prenijeti i posredovati posebice mladim kršćanima, a da ono bude uporište za znakovito drukčiji, više no civilizacijski dosegnutu razinu života. Kršćani trebaju biti »korak ispred« općeprihvaćenih civilizacijskih normi, posebice kada je riječ o tako važnim vrednotama kao što je opraštanje i pomirenje.

4. UMJESTO ZAKLJUČKA

»Opraštamo i tražimo oprostjenje«, »Samo oprostjenje može pročistiti povijesno pamćenje« i »potrebno je učiniti ozbiljan ispit savjesti pri kraju tisućljeća« tri su snažne poruke pape Ivana Pavla II. Te poruke dolaze s vrha Katoličke crkve s namjerom da se poput tihog povjetarca prošire među sve kršćane i sve ljude dobre volje.

Opraštanje i pomirenje jedna je od važnijih ako ne i središnja tema proslave jubilejske godine u koju smo ušli.

Hoće li se u našoj Crkvi Jubilejska godina proslaviti jedino hodočašćima i uobičajenim velikim euharistijskim slavljinama ili ćemo prema želji pape Ivana Pavla II. staviti

naglasak na opraštanje i pomirenje u osobnom životu, u našim redovničkim zajednicama, u našim župama, u našem hrvatskom društvu kojem su najpotrebniji svjedoci i promicatelji mira, opraštanja i pomirenja?

O opraštanju i pomirenju potrebno je razgovarati, raspravljati, propovijedati, držati duhovne obnove i susrete s mladima, spremati kateheze za djecu, mlade, za obitelji i odrasle.

O opraštanju i pomirenju potrebno je u godini Jubileja govoriti na radiju i na televiziji i pisati u novinama.

Bog, koji je u Isusu iz Nazareta postao čovjekom, poziva nas da kao kršćani širimo ozračje praštanja i pomirenja u našoj Crkvi i u našem hrvatskom društvu.